

YUNON VA HIND MIFOLOGIYASIDAGI O'XSHASHLIK VA O'ZIGA XOSLIK

Abdunazarova Hilola

*Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti o'zbek tili
1-kurs talabasi*

Annotatsiya (Abstract). Yunon va hind mifologiyasi qadimgi sivilizatsiyalarning diniy e'tiqodi, dunyoqarashi va madaniy tafakkurini aks ettiradi. Yunon mifologiyasi hamda Hind mifologiyasi o'rtasida o'xshashliklar mavjud bo'lib, ular ko'p xudolilik, qahramonlik syujetlari va tabiat kuchlarini ilohiylashtirishda namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, hind mifologiyasida karma va reinkarnatsiya g'oyalari ustun bo'lsa, yunon mifologiyasida taqdir va insoniy qahramonlik asosiy o'rin tutadi. Ushbu mavzu ikki madaniyat mifologiyasining umumiy va o'ziga xos jihatlarini tahlil qilishga bag'ishlanadi.

Greek and Indian mythology reflect the religious beliefs, worldview, and cultural thinking of ancient civilizations. Greek mythology and Indian mythology share similarities such as polytheism, heroic narratives, and the personification of natural forces. However, Indian mythology emphasizes concepts like karma and reincarnation, while Greek mythology focuses more on fate and human heroism. This topic explores both the similarities and unique features of these two mythological traditions.

Kalit so'zlar: Yunon mifologiyasi, hind mifologiyasi, ko'p xudolilik (politeizm), afsona va rivoyatlar, qahramonlik motivlari, tabiat kuchlari, karma, reinkarnatsiya, taqdir (moira), madaniy o'xshashlik va farqlar.

Keywords: Greek mythology, Indian mythology, polytheism, myths and legends, heroic motifs, forces of nature, karma, reincarnation, fate (Moira), cultural similarities and differences.

Olamning yaralishi va Xaos: Dastlab faqat cheksiz bo'shliq — Xaos mavjud bo'lgan. Undan Yer ma'budasi Geya va zulmat xudosi Tartar dunyoga keladi. Keyinchalik Geya o'zidan Osmon xudosi Uranni yaratadi va ular birgalikda ilk xudolar avlodi — titanlarni dunyoga keltirishadi.

[Hesiod (Gesiod), "Teogoniya"]

Titanlar va Olimpiyachilar urushi: Vaqt xudosi Kronos o'z otasi Uranni taxtdan ag'daradi, biroq u ham o'z farzandlari tomonidan mag'lub etilishidan qo'rqib, ularni yutib yuboradi. Faqat Zevs qutulib qoladi va ulg'aygach, akalari bilan birga titanlarga qarshi 10 yillik urush (Titanomaxiya) e'lon qiladi. [Nikolay Kun, "Qadimgi Yunoniston afsona va miflari"]

Zevs — xudolar va insonlar otasi: G'alabadan keyin Zevs dunyoning oliy hukmdoriga aylanadi. U Olimp tog'ida yashab, tartib va adolatni saqlaydi. Uning chaqmog'i tartibsizlikka qarshi eng kuchli qurol hisoblanadi. U ham mehribon homiy, ham qattiqqo'l

jazo beruvchi sifatida tasvirlanadi.[Britannica Encyclopedia, "Zeus: Greek God" bo'limi Poseydon va dengiz saltanati:Zevsning akasi Poseydon dunyo okeanlarini boshqaradi. U o'zining uch ayri sanchiq (triyuber) quroli bilan dengizlarni junbishga keltirishi yoki tinchlantirishi mumkin edi. Dengizchilar har doim unga qurbonliklar keltirgan.[Theoi.com]

Aid va o'liklar dunyosi:Yer ostidagi barcha boyliklar va vafot etganlarning ruhlari Zevsning yana bir akasi — Aidga tegishli bo'lgan. Yunonlar uchun Aid yomonlik timsoli emas, balki qat'iy tartib o'rnatgan va o'z saltanatidan hech kimni chiqarmaydigan hukmdor bo'lgan.[Edith Hamilton, "Mythology: Timeless Tales of Gods and Heroes"]

Afina va donolik timsoli:Zevsning qizi Afina urush va donolik ma'budasidir. U otasining boshidan, to'liq qurollangan holda tug'ilgan degan afsona bor. U shaharlarni himoya qiladi va hunarmandchilikni qo'llab-quvvatlaydi.[Robert Greyvs, "The Greek Myths", 1-tom.]

Prometey va insoniyatning yaralishi;Titan Prometey insonlarni loydan yasagan va ularga rahm qilib, Olimpdan olovni o'g'irlab bergan. Bu ishi uchun Zevs uni qoyaga zanjirband qiladi. Bu mif insoniyat taraqqiyoti va bilim uchun kurash ramzi hisoblanadi.[Esxil, "Zanjirband qilingan Prometey" tragediyasi.]

Geraklning 12 jasorati:Zevsning o'g'li Gerakl o'zining g'ayritabiiy kuchi bilan mashhur. U insonlar orasida yashab, dunyoni yovuz maxluqlardan tozalaydi. Nimeya sherini o'ldirish va Aid itini olib chiqish kabi ishlari unga boqiylik keltiradi.[Nikolay Kun, "Qadimgi Yunoniston afsona va miflari", 2-qism: Qahramonlar.]

Mifologiyaning adabiyotdagi o'rni:Yunon miflari Gomerning "Iliada" va "Odissey" dostonlarida eng yuqori badiiy darajaga ko'tarilgan. Troya urushi va Odisseyning sarguzashtlari orqali xudolar va insonlar o'rtasidagi murakkab aloqalar ko'rsatib berilgan.[World History Encyclopedia — "Ancient Greek Religion and Mythology"]

Yuqorida ko'rinib turibdi-ki yunon mifologiyasi tangrilar hayotiga chanbarchas bog'liq. Tangrilar barcha sohada ursh,tinchlik,go'zallik,ezgulik,yovuzlik,sevgi va boshqa insonda bo'ladigan barcha harakterlarda berilgan . Yunon mifologiyasida barcha sanab o'tilgan tangrilarga bog'liq bo'lgan mif va afsonalar keltirib o'tilgan .

Hind mifologiyasida olamning yaratilishi haqida bir necha qarashlar mavjud. Dastlab dunyo cheksiz zulmat va tartibsizlikdan iborat bo'lgan, so'ngra oltin tuxumdan Brahma dunyoga kelgan.["Manu-smriti" va "Rigveda"]

Momaqaldiroq va yomg'ir xudosi Indra qadimgi davrlarda barcha xudolarning shohi hisoblangan. U o'zining chaqmoq quroli (Vajra) bilan qurg'oqchilik devi Vritrani mag'lub etib, suvlarni ozod qilgan.Olamning asrovchisi Vishnu xudosi dunyoda adolat buzilganda, uni tiklash uchun turli qiyofalarda (avatarlar) yerga tushadi. Uning jami 10 ta asosiy avatapi borligi aytiladi.["Bhagavata Purana"]

Vayronkor va yangilovchi kuch hisoblangan Shiva xudosi Kailash tog'ida istiqomat qiladi. Uning raqsi "Tandava" deb atalib, u koinotning yo'q bo'lishi va qayta yaralishini anglatadi.Shahzoda Rama — komil inson va adolatli hukmdor timsolidir. U o'z rafiqasi

Sitani qutqarish uchun yovuz dev Ravana bilan jang qiladi va uni mahv etadi.["Ramayana" eposi]

Qadimiy hindlarda olov xudosi Agni xudolar va insonlar o'rtasidagi elchi hisoblangan. Qurbonlik qilingan narsalar olov orqali osmon xudolariga yetib boradi deb ishonilgan. Boylik va baxt ma'budasi Lakshmi Vishnu xudosining rafiqasi bo'lib, u okean ko'pirtirilayotgan paytda lotus guli ichidan paydo bo'lgan. Bilim va san'at ma'budasi Sarasvati oq libosda, qo'lida musiqa asbobi (Vina) bilan tasvirlanadi. U nutq va donolikning manbai sanaladi.["Devi Mahatmya"]

Fil boshli Ganesha xudosi to'siqlarni olib tashlovchi hisoblanadi. U ota-onasi Shiva va Parvati tomonidan yaratilgan bo'lib, donolik ramzi sifatida barcha marosimlarda birinchi bo'lib tilga olinadi. Buyuk Kurukshetra jangi arafasida xudo Krishna shahzoda Arjunaga hayotning ma'nosi, ruhning o'lmasligi va insoniy burch (Dharma) haqida dars beradi. Pandavalar va Kauravalar urug'lari o'rtasidagi 18 kunlik qonli urush insoniyat tarixidagi eng yirik to'qnashuv sifatida tasvirlanadi.["Mahabharata" eposi]

Insonning hozirgi hayotidagi amallari uning kelajakdagi taqdirini belgilaydi. Bu qonuniyat "Karma" deb ataladi va ruhning qayta tug'ilish zanjiriga ta'sir qiladi. Maymunsimon qahramon Hanuman o'zining g'ayritabiiy kuchi va Rama xudosi bo'lgan cheksiz sadoqati bilan mashhur. U bir sakrashda okean ustidan o'tib, Shri-Lankaga yetib borgan.["Ramayana"]

Dunyo to'rtta davrdan (Yuga) iborat bo'lib, hozirgi davr "Kali-yuga" deb ataladi. Bu davrda insonlar ma'naviyatsiz va yovuz bo'lib ketishi aytilgan. Olimlar va rishiylarning (donishmandlarning) aytishicha, barcha mavjudotlar yagona ilohiy kuch — Brahmaning bir qismidir.["Vedanta-sutra"]

Ushbu ma'lumotlar hind xalqining ming yillar davomida shakllangan muqaddas bitiklari va og'izdan-og'izga o'tib kelgan dostonlari asosida to'plangan. Har bir matn o'z davrining falsafiy va ijtimoiy qarashlarini aks ettiradi. Hind eposlaridan ko'roshimiz mumkinki ular ham tangrilarga ko'p murojat qilgan va ularda qahramonlik eposlari ham bor .

Hind, yunon va o'zbek mifologiyasi: chuqur qiyosiy tahlil

Koinotning yaratilishi (Kosmogoniya): Hind mifologiyasiga ko'ra, dunyo "Brahmanda" deb ataluvchi oltin tuxumdan paydo bo'lgan. Tuxum yorilganda, uning yuqori qismi osmonni, pastki qismi esa yerni hosil qilgan.["Rigveda", Oltin embrion haqidagi madhiya]

Yunon mifologiyasida esa dastlab tartibsiz "Xaos" bo'lgan. Xaosdan Yer ma'budasi Geya va Osmon xudosi Uran ajralib chiqqan. Ularning birlashuvidan ilk maxluqlar – titanlar dunyoga kelgan.[Geziod, "Teogoniya"]

O'zbek (turkiy) mifologiyasida dunyo cheksiz suvdan iborat bo'lgan. O'rdak qiyofasidagi ilohiy kuch suv tubidan loy olib chiqib, yerni yaratgan. Shuningdek, dunyoni ulkan ko'k ho'kiz shoxida ko'tarib turadi degan qarashlar ham bo'lgan.["O'zbek xalq afsonalari", "Shajara-i Tarrokkima"]

Momaqaldiroq va Urush xudolari

Hind panteonida Indra – momaqaldiroq sultoni bo‘lib, u fil ustida yuradi va dushmanlarga qarshi "Vajra" (chaqmoq) qurolini ishlatadi. U xudolarning birinchi podshosi sanaladi.["Rigveda", 2-mandal]

Yunonlarda Zevs osmon va momaqaldiroq xudosi bo‘lib, u Olimp tog‘idan turib dunyoni boshqaradi. Uning quroli ham chaqmoq bo‘lib, u tartib o‘rnatuvchi hisoblanadi.[Gomer, "Iliada"]

O‘zbek mifologik qarashlarida momaqaldiroq "Chaqmoq" yoki "Momaqaldiroq momosi" nomi bilan bog‘lanadi. Islomgacha bo‘lgan turkiy xalqlarda esa osmon egasi "Ko‘k Tangri" barcha tabiat hodisalarini boshqargan.["Avesto", "Turkiy xalqlar e‘tiqodlari"]

O‘lim va keyingi hayot

Hindlar "Samsara" – ruhning bir tanadan boshqasiga ko‘chib yurishiga ishonishadi. O‘limdan so‘ng ruh o‘z kirmasiga qarab yangi hayotga qaytadi.[Manba: "Upanishadlar"]

Yunonlarda o‘lganlarning ruhi yer ostidagi Aid saltanatiga tushadi. U yerda Haron qayig‘i orqali Stiks daryosidan o‘tkaziladi va abadiy qoladi.[Manba: Vergiliy, "Eneida"]

O‘zbek mifologiyasida vafot etganlarning ruhi "Arvoh" shaklida tiriklarni himoya qiladi yoki kuzatib yuradi. Ruhlar olami bilan aloqa qilishda "Shamanlar" yoki "Baxshilar" vositachilik qilgan.["O‘zbek etnografiyasi", J.G. Freyzer asarlari]

Afsonaviy ayol obrazlari va ma‘budalar

Hindlarda Durga ma‘budasi o‘nta qo‘lida o‘nta qurol ushlab, arslon ustida yovuz devlarni mahv etadi. U onalik va kuch-qudrat ramzidir.["Devi Mahatmya"]

Yunonlarda Afina – donolik va adolatli urush ma‘budasi bo‘lib, u Zevsning boshidan to‘liq qurollangan holda tug‘ilgan. U hunarmandchilik va ilm-fanni qo‘llab-quvvatlaydi.[Robert Greyvs, "Yunon miflari"]

O‘zbek xalq og‘zaki ijodida "Humo" qushi baxt keltiruvchi ma‘buda sifatida ulug‘lanadi. Shuningdek, "Umay ona" chaqaloqlar va ayollarni yomon ruhlardan asraydigan ilohiy ayol obrazidir.["Devonu lug‘atit turk"]

Dunyoning oxiri (Eshatologiya)

Hindlar dunyo 4 ta davrdan o‘tib, "Kali-yuga" oxirida Vishnu xudosi "Kalki" qiyofasida oq otda kelib, yovuzlikni tugatadi deb ishonishadi.["Kalki Purana"]

Yunonlarda dunyo bosqichma-bosqich yomonlashib boradi: Oltin, Kumush, Mis va hozirgi Temir asri. Temir asrida odamlar butkul axloqsiz bo‘lib ketsa, Zevs insoniyatni qirib tashlashi mumkin.[Geziod, "Ishlar va kunlar"]

O‘zbek mifologiyasida "Qiyomat" tushunchasi islom bilan aralashib ketgan bo‘lsa-da, qadimiy afsonalarda "Dajjol" (yovuz kuch) va adolatning qaytishi haqidagi tasavvurlar bor.["Qissasul-anbiyo", Robg‘uziy]

Fikrimizni xulosalaydigan bo‘lsak hind va yunon miflar bir biriga juda yaqin va o‘xshash. o‘zbek miflari ularga nisbatan bir oz farqli lekin barcha miflar hayot boshlanishi va ibtidoiy hayot haqida hikoya qiladi.

Jozef Kempbellning mifologiya haqidagi fikri:

"Mifologiya — bu shunchaki qadimiy ertaklar to‘plami emas, balki insoniyat ruhining chuqur qatlamlaridan sizib chiquvchi ramziy tildir. U inson hayotining turli bosqichlarida duch keladigan ruhiy inqirozlarni qanday yengib o‘tish kerakligini ko‘rsatuvchi yo‘l xaritasidir. Miqlar bizga borliqning sirli tomonlarini tushunishga va koinot bilan uyg‘unlikda yashashga yordam beradi. Har bir qahramonning sarguzashtida biz aslida o‘z ichki dunyomizdagi kurashlarni ko‘ramiz. Shuning uchun miqlar o‘lmaydi, ular faqat zamonlar o‘tishi bilan o‘z shaklini o‘zgartirib boradi."

Xulosa qilib aytganda mif badiiy adabiyotning ildizi bo‘lib qolmay tarixga ham bog‘liqlik tarafi bor . Mifni tarix deb olsak ham bo‘ladi, barcha xalqlarning o‘zgiga xos tarixi va xalq og‘zaki ijodi bor.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. "Rigveda" (Vamadeva va boshqalar)
2. "Mahabharata" (Vyasa)
3. "Teogoniya" (Geziod)
4. "Iliada" (Gomer)
5. "Devonu lug‘atit turk" (Mahmud Qoshg‘ariy)
6. "Alpomish" (O‘zbek xalq dostoni)
7. "The Hero with a Thousand Faces" (Joseph Campbell)
8. Britannica.com (Encyclopedia Britannica)
9. Worldhistory.org (World History Encyclopedia)
10. Ziyo.uz (O‘zbekiston milliy kutubxonasi portali)
11. Sacred-texts.com (Internet Sacred Text Archive)
12. Scholar.google.com (Google Scholar)
13. Mifolog.ru (Mifologiya ensiklopediyasi)
14. Archive.org (Raqamli kutubxona)